Radiniai perduoti ŽMA. Tyrimų metu aptikti radiniai datuojami XIX–XX a. Smulkūs dėl menkos mokslinės vertės ar nedidelio dydžio radiniai neinventorinti.

2022 m. žvalgymų metu aptiktos architektūrinės struktūros papildė Telšių miesto istoriją. Aptiktas archeologiškai vertingas XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis patikslino paplitimo ribas.

Turgaus Square

The 2022 field survey (5101.5 m^2 with roughly 3800 m^2 reaching sterile soil) during the reconstruction of Turgaus Square and parts of Birutės, Iždinės, Kęstučio, and Sinagogos Streets in Telšiai (W Lithuania) (Fig. 1) revealed 19th–21st-century cultural layers up to 3.4 m thick as well as architectural structures: a 19th – first half of the 20th-century wooden pipe, the remains of second half of the 19th – early 20th-century buildings and 20th-century paving, and part of a Telšiai city well from the second half of the 19th century (Fig. 2).

UKMERGĖ

Birutė Lisauskaitė

Žvalgomieji tyrimai Ukmergėje

2022 m. Ukmergės senamiesčio (UK 17116), senojo miesto vietos (UK 2990) teritorijose, Bažnyčios g. 18, Bugenių g. 6, Darbininkų gatvėje, Kalkių g. 7, 10, Klaipėdos g. 17, Kranto g. 5, 7, Paupio g. 31, 37, Vytauto g. 25, prieš pradedant nuotekynės tinklų išvadų įrengimo ar rekonstravimo darbus buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai (1 pav.).

Ukmergės miestas susiformavo šalia piliakalnio, ant kurio stovėjusi pilis. 1387 m. buvo įsteigta bažnyčia. Ji stovėjusi Bažnyčios gatvėje, toje pat vietoje, kur dabar stovi jau ketvirta katalikų bažnyčia, pastatyta 1820 m. Dėl patogios geografinės padėties ir svarbių kelių mazgo Ukmergėje plėtojosi prekyba ir amatai, daugėjo gyventojų. XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje išryškėjo antroji kelių sankryža su turgaus aikšte, žymėjusi vėlesnį miesto plano raidos etapą. 1654–1667 m. karo pradžioje miestą sudegino rusų kariuomenė, 1656 m. užėmė švedai ir mieste stovėjo jų įgula. 1711–1712 m.

1 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – tyrimai nuotekų išvadų tinklų vietose; 2 – tyrimai Darbininkų gatvėje. B. Lisauskaitės brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation: 1 – the investigations at the site of sewer laterals, 2 – the investigation on Darbininkų Street.

miestą nusiaubė maras ir gaisrai. Ukmergė atsigavo tik XVIII a. II pusėje. XIX a. pradžioje miestas išsiplėtė jau į abi Šventosios upės puses. 1830 m. pradėtas tiesti Peterburgo ir Varšuvos plento ruožas tarp Daugpilio ir Kauno. Kartu šiek tiek keitėsi ir kitų gatvių trasos. Į Panevėžį ėjęs Ramygalos kelias (dabar Gedimino gatvė) suko į R, t. y. kairįjį Vilkmergėlės krantą, kur sutapo su senojo Upytės–Panevėžio–Ramygalos kelio (dabar Darbininkų gatvė) trasos viršutine atkarpa. 1840 m. Ukmergės R miesto dalies bažnyčios jurzdikos plane jau vaizduojama ir Darbininkų gatvės trasa, tačiau ji tebebuvo negyvenama, išskyrus gatvės P dalį šalia pagrindinio kelio, ėjusio į Anykščius. 1877 m. vėl sudegė beveik visas miestas. XIX a. pabaigoje atkurtas miesto centras jau buvo mūrinis, pavienių jo fragmentų yra išlikę iki šiol.

Nagrinėjamuose objektuose arba jų aplinkoje tyrimai pradėti 1995 m., kai G. Aleliūnas Darbininkų gatvėje tarp sklypų 4–16 ištyrė 2x1 m dydžio šurfą (*LIIR*, f. 1, b. 2503) ir archeologinio sluoksnio nerado. Kitoje Darbininkų gatvės pusėje sklype 11 ištyrė dar du tokio pat dydžio šurfus, čia rasta XVIII a. keramikos. 2003 m. P. Cvirkos ir Paupio gatvėse R. Jarockis telefono kabelio trasos vietoje ištyrė 11 šurfų, bendras 10,5 m^2 plotas (*KPC PB*, f. 9, b. 1529). Paupio gatvėje iškastuose šurfuose rastas 0,2–1,8 m storio XIV–XX a. kultūrinis sluoksnis. Vertingos mokslinės informacijos suteikė šurfo l tyrimai sklype Paupio g. 14. Čia 1,3 m gylyje nuo žemės paviršiaus atsidengė XIV–XV a. datuojamas kultūrinis sluoksnis. 2005 m sklype Darbininką g. 19 planuojamo gyvenamojo namo statybos vietoje R. Jarockis ištyrė vieną lxl m ir 4 2xl m dydžio šurfus (*KPC PB*, f. 39, b. 1874). Permaišytame sluoksnyje rasti XVIII–XX a. radiniai. 2009 m. žvalgymus dujotiekio trasų vietose Darbininkų, Kalvių ir Kurklių gatvėse atliko G. Piličiauskas (*ATL 2009 metais*, 2010, p. 377–379). Po akmeniniu Darbininkų gatvės grindiniu rastas kultūrinis sluoksnis su XVIII–XX a. radiniais. 2009 m. Bugienių g. 1 planuojamo statyti namo vietoje R. Jarockis atliko žvalgomuosius tyrimus (*KPC PB*, f. 39, ap. 1, b. 2973), ištyrė 6 šurfus, kurių plotas 7 m^2. Rastas 35–65 cm storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis su negausiais radiniais. 2012 m. žvalgomuosius tyrimus rekonstruojamų Bažnyčios ir J. Basanavičiaus gatvių trasose atliko L. Kvizikevičius (*KPC PB*, f. 39, b. 3707). Ištirti 23 šurfai, kurių plotas 27 m^2. Šurfe 22, tirtame Darbininkų ir Bažnyčios gatvių sankryžos V pakraštyje, permaišytame sluoksnyje rastas XVII a. I pusės Švedijos karalienės Kristinos (1635–1653 m.) Rygoje kaldintas šilingas. 2013 m. žvalgomuosius tyrimus ir žvalgymus projektuojamo elektros kabelio trasų vietose Amatininkų, Bažnyčios, Darbininkų, Daržų, Kurklių ir Virėjų gatvėse atliko A. Vaitkuvienė (*ATL 2013 metais*, 2014, p. 514). Darbininkų gatvėje buvo iškasti šurfai 14–19 ir žvalgyta 600 m ilgio elektros tinklų tranšėja. Fiksuotas iki 60 cm storio ankstesnių žemės kasimo darbų metu permaišytas XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis. 2013 m. V. Muralis žvalgomuosius tyrimus atliko Bugenėlių, Bugenių, Kalkių ir Vilkmergės gatvėse (*ATL 2013 metais*, 2014, p. 514). Ištirta 11 šurfų, kurių plotas 22,36 m^2. Rastas 10–90 cm storio XVIII a. pabaigos–XX a. vidurio kultūrinis sluoksnis. 2018 m. archeologinius tyrimus Kalkių g. 12 vykdė S. Rutkovski (*ATL 2018 metais*, 2019, p. 650). Rastas XX a. kultūrinis sluoksnis.

2022 m. žvalgomųjų tyrimų metu nuotekų tinklų išvadų trasų vietose buvo ištirta 19 šurfų, kurių bendras plotas 42,75 m^2. Šurfuose, tirtuose sklypuose Bažnyčios g. 18 (šurfas 1), Bugenių g. 6 (šurfas 4), Kalkių g. 7 (šurfas 7), Kalkių g. 10 (šurfai 5, 6),), Klaipėdos g. 17 (šurfai 17–19), Paupio g. 31 (šurfai 12, 13), Paupio g.

37 (šurfas 14), rastas 0,6–2 m storio permaišytas ar supiltinis kultūrinis sluoksnis, datuojamas XX–XXI a.

Planuojamos rekonstruoti **Darbininkų gatvės** trasoje ištirta 17 šurfų, bendras jų plotas 43,5 m^2. Tyrimų metu rastas 0,2–2,2 m storio XIX–XXI a. kultūrinis sluoksnis su pavieniais XVII–XVIII a. radiniais. Tyrimų metu šurfuose 1–5, tirtuose gatvės Š–ŠR gale, rastas tik permaišytas arba sąnašinis XIX–XXI a. kultūrinis sluoksnis, kuriam formuotis nemažą įtaką darė nuo kalno (Bažnyčios gatvės) link Vilkmergėlės vagos tekantis paviršinis vanduo. Šurfuose 6, 7, 12–14 50–55 cm gylyje nuo paviršiaus po XX a. žvyro gatvės sankasa rasti XX a. pradžios akmeninio grindinio fragmentai. Grindinys apardytas tiesiant įvairias miesto komunikacijas.

Po grindiniu buvo 40–80 cm storio supiltiniai sluoksniai su XIX a. II pusės statybinėmis griuvenomis, medžio anglies gabaliukais ir to laikotarpio radiniais. Gruntas piltas, matyt, siekiant nusausinti ir kiek pakelti naujai įrengiamos gatvelės trasą. Šiame sluoksnyje rasti atsitiktinai į jį patekę radiniai – moteriškas žiedelis su akute (šurfas 3), lenktinis peilis (šurfas 12), skutimosi peiliukas (šurfas 14 (2 pav.)), arbatiniai šaukšteliai (šurfai 10, 12), metalinės sagos (šurfai 12, 14), metalinės arba švininės prekėms žymėti skirtos plombos (šurfai 6, 12 (3 pav.)), be to, nemažai buitinės ir statybinės keramikos. Griuvenos buvo supiltos ant besiformuojančių Vilkmergėlės pakrantės šlapių durpių su nesunykusių krūmų ir pakrantėje augusių žolynų priemaišomis. Šiame besiformuojančių durpių sluoksnyje rasti XVIII–XIX a. keramikos fragmentai ir skaldyti gyvulių kaulai rodytų, kad Vilkmergėlės pakrantė buvo gretimų sodybų miestelėnų buitinių atliekų išmetimo vieta.

Šurfe 17, tirtame Darbininkų ir Vytauto gatvių sankryžos ŠR pusėje, rasti dviejų laikotarpių akmeninių grindinių fragmentai. Chronologinis skirtumas tarp abiejų turbūt nedidelis. Apatinis, t. y. 90 cm gylyje nuo paviršiaus esantis grindinys, sudėtas greičiausiai po to, kai XIX a. I pusėje pradėtas tiesti Peterburgo ir Varšuvos plentas. Po grindiniu rastas supiltinis iki 1,3 m storio sluoksnis su pavieniais XVII a. keramikos fragmentais greičiausiai susijęs su plento įrengimo darbais.

Sklype **Kalkių g. 7** tirtame šurfe 8 fiksuotas 1,1 m storio kultūrinis sluoksnis, susiformavęs XVII–XIX a. buvusios Ukmergės statybinės ir buitinės keramikos gamybos teritorijoje. Šurfas tirtas greičiausiai gamybinių atliekų duobės vietoje. Supiltų ar sustumtų sluoksnių stratigrafija chaotiška. Kai kurie horizontai su dideliu kiekiu šamoto ir pavieniais raudonų plytų gabalais. Visame kultūriniame sluoksnyje buvo

0 3 cm

2 pav. Skutimosi peiliukas iš šurfo 14. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 2. The razor from Test Pit 14.

3 pav. Plomba iš šurfo 4. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 3. The seal from Test Pit 4. 0 1 cm

0 5 cm

4 pav. Olandiškų („S“ tipo) čerpių fragmentai iš šurfo 8. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 4. Pieces of S-style roof tiles from Test Pit 8.

0 5 cm

5 pav. Galąstuvų fragmentai iš šurfo 8. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 5. The whetstone fragments from Test Pit 8.

rasta nemažai medžio anglies ir visiškai nesudegusios medienos. Šurfe rasta daug olandiškų („S“ tipo) čerpių duženų (4 pav.), rudos spalvos molio masės indų, dekoruotų žalsva (salotine), balta, tamsiai ruda glazūra arba be jos, ir juodos spalvos molio masės buitinės keramikos fragmentų. Be to, rasti iš smiltainio padaryti dviejų galąstuvų fragmentai (5 pav.). Jie greičiausiai buvo naudoti čerpių gamyboje naudojamiems įrankiams galąsti.

Atskirą radinių grupę sudarė neaiškios paskirties keraminių plokščių ir pailgų apvalintu galu juostelių su horizontaliais grioveliais fragmentai (6 pav.). Kai kurie jų buvo su apvarvėjusios rudos spalvos glazūros žymėmis. Šių

0 5 cm

6 pav. Neaiškios paskirties dirbinių fragmentai iš šurfo 8. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 6. Fragments of indeterminant artefacts from Test Pit 8.

radinių paskirties nepavyko išsiaiškinti, tačiau gali būti, kad molinės juostelės naudotos čerpių eilėms ant grebėstų lyginti ar eilei užbaigti, o keraminės plokštės angoms prie kaminų ar švieslangiams sandarinti.

Kranto g. 5, 7 tirtuose šurfuose 9–11, 15, 16 fiksuotas supiltinis 0,6–1,8 m storio sluoksnis. Juo buvo užpiltas Vilkmergėlės upelio šlaitas XIX a. planuojant naujos Kranto gatvės trasą ir užstatymą šalia jos. Po supiltiniu sluoksniu rastas pirminis šlaito paviršius.

Vilniaus g. 25 tirtuose šurfuose 2, 3 40–50 cm gylyje nuo paviršiaus rastas 20–35 cm storio juodos žemės sluoksnis su medžio angliukais, kuris greičiausiai buvęs teritorijos paviršiumi prieš užstatant Šventosios upės šlaito viršutinę terasą. Sluoksnyje radinių nerasta.

Tyrimų metu sukaupta medžiaga yra svarbi Ukmergės miesto raidos ir ūkinės veiklos pažinimo požiūriu.

The field evaluation in Ukmergė

The 2022 field evaluation in Ukmergė Old Town (Fig. 1): Bažnyčios St. 18 (Test Pit 1), Bugenių St. 6 (Test Pit 4), Kalkių St. 7 (Test Pit 7), Kalkių St. 10 (Test Pits 5, 6), Klaipėdos St. 17 (Test Pits 17–19) Paupio St. 31 (Test Pits 12, 13), and Paupio St. 37 (Test Pit 14) revealed a 0.6–2 m thick, mixed / fill cultural layer from the 20th–21st centuries.

In Test Pits 6, 7, and 12–14 on Darbininkų Street, at a depth of 50–55 cm from the surface and under the 20th-century gravel bed lay fragments of early 20th-century stone paving, under which lay a 40–80 cm thick, second half of the 19th-century layer of construction rubble with contemporaneous finds (Figs. 2, 3). The rubble had been dumped on the wet peat forming on the bank of the Vilkmergėlė. The 18th–19th-century potsherds and chopped animal bones discovered in this peat show that riverbank had been used as a tip by the town's inhabitants in the nearby homes.

Test Pit 17 on the NE side of the intersection of Darbininkų and Vytauto Streets yielded stone paving fragments from two periods. The paving at a depth of 90 cm from the surface was probably laid after the construction of the St Petersburg – Warsaw highway began in the first

half of the 19th century. The fill layer, up to 1.3 m thick, that lay beneath it and contained isolated 17th-century potsherds is also connected with this period.

Test Pit 8 at Kalkių St. 7 revealed a 1.1 m thick, 17th–19th-century cultural layer at a former production waste tip site on the grounds of the former Ukmergė structural ceramics and household pottery production facility. The layers, which were stratigraphically chaotic, yielded many fragments of S-style roof tiles (Fig. 4), pieces of two whetstones (Fig. 5), sherds of earthenware vessels, and pieces of other structural ceramic artefacts with no clear purpose (Fig. 6).

Test Pits 9–11, 15, and 16 at Kranto St. 5 and 7 revealed a 0.6–1.8 m thick fill layer created on the Vilkmergėlė streambank in the 19th century in planning the route of the new Kranto Street and the urban development beside it, Test Pits 2 and 3 at Vilniaus St. 25 a 20–35 cm thick layer of black soil containing charcoal but no finds.

Dalia Ostrauskienė,
Mindaugas Grikpėdis

Vilniaus gatvė

2022 m. Ukmergėje atlikti žvalgomieji tyrimai planuojamos rekonstruoti Vilniaus gatvės atkarpoje nuo pradžios Š iki sankryžos su Pakalnės ir Paupio gatvėmis. Abiejose gatvės pusėse esančiuose šaligatviuose ištirti 22 šurfai, bendro 49,5 m² ploto (1 pav.). Tyrimų metu aptiktas 0,2–2,42 m storio XVII–XX a. kultūrinis sluoksnis. XVII–XVIII a. archeologinis sluoksnis ar struktūros aptiktos šurfuose 4–5, 10–12. Šių šurfų tyrimų rezultatai straipsnyje pristatomi kiek plačiau. Likusiuose šurfuose aptikti 0,2–2,2 m storio XIX–XX a. sluoksniai, o pavienių XVII–XIX a. radinių aptikta šurfuose 1–3, 17–18, 21. Šurfuose 3 ir 9 aptikti XIX–XX a. I puse datuojamų statinių mūro fragmentai (2–4 pav.). Šurfuose 9–10, 21 aptikti XIX–XX a. I pusės akmenų grindinio fragmentai (5 pav.), o šurfe 12 – XVII–XVIII a. medinio šulinio fragmentas (6 pav.). Tyrimų metu aptikti radiniai perduoti į UkKM.

Vilniaus gatvė iki šiol tyrinėta keletą kartų. 2000 m. A. Žalnierius atliko žvalgymus lietaus nuotekų trasos vietoje (*ATL 2000 metais*, 2001, p. 184). Archeologinis sluoksnis su XVII–XIX a. radiniais aptiktas 35 m ilgio Vilniaus gatvės atkarpoje į P nuo sankryžos su Kęstučio gatve. Taip pat aptikta 4 m pločio duobė su skiedromis ir apipuvusios medienos gabalais. Tyrimų autoriaus nuomone, į duobę supiltos medienos

1 pav. Situacijos planas su 2022 m. tirtais šurfais: 1 – aptiktas XVII–XVIII a. horizontas; 2 – aptikti XIX–XX a. horizontai. M. Grikpėdžio brėž.

Fig. 1. Situation plan including the 2022 test pits: 1 – 17th–18th-century horizon; 2 – 19th–20th-century horizons.